

Dr. sc. Vesna Barić Punda,
izvanredni profesor Pravnog fakulteta u Splitu

VLADIMIR ĐURO DEGAN:
Hrvatska država u međunarodnoj zajednici
Razvitak njezine međunarodnopravne osobnosti tijekom
povijesti, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2002., str. 399

Znanstveni ritam profesora Degana kristalizira vrijedna djela znanstvene nužnosti, a znanost međunarodnoga prava neprekidno obogaćuje djelima velikog umijeća i izuzetne ozbiljnosti. Novo djelo, *Hrvatska država u međunarodnoj zajednici Razvitak njezine međunarodnopravne osobnosti tijekom povijesti*, iznimno je važna knjiga. Za autora pisati ne znači samo istraživati, imati umijeće interpretacije, komentirati, raspravljati, pružati objašnjenja i rješenja, "slagati". Pisati za njega, prije svega, znači bezodvlačnost, pedantnost, britkost, možda i hrabrost analizirati bez značajnijega vremenskog odmaka. I ovaj put tekstom prevladava autorova prepoznatljiva znanstvena dinamika koja ne ostavlja prostora za ravnodušnost. S 399 stranica ove poticajne studije stiže poziv za daljnje buduće rasprave i dijaloge, nova znanstvena traganja i vrednovanja, reakcije i odjeke, jer ovo je štivo suvremeni odraz jednoga vremena, povijesni i pravni okvir za odgovore na mnoga pitanja, posebice ona iz novije hrvatske pravne povijesti. Iz autorova *Predgovora* valja izdvojiti svrhu ovoga teksta: *dijalog između međunarodnoga prava i historiografije. Mnogi povjesničari, ali i historičari države i prava koji su po obrazovanju pretežito pravnici, počesto se upuštaju u pravne kvalifikacije položaja hrvatskih zemalja u prošlosti, a da se u njihovu vjerodostojnost nisu posve uvjerili.*

Tekst o veoma složenim institutima jednostavno je prohodan, čak i za one koji i nisu tako dobro upućeni u pravno povijesne atribucije. Jednim dijelom razlog valja tražiti u kompoziciji teksta. Uz nužan, općeniti pristup problemu *Hrvatska država u međunarodnoj zajednici Razvitak njezine međunarodnopravne osobnosti tijekom povijesti* (str. 11. – 13.), građa je podijeljena u 14 poglavlja (*Razvoj u poimanju međunarodne zajednice i njezinih dijelova*, *Suverene države u međunarodnoj zajednici od 16. stoljeća do danas*, *Nastanak i postojanje države*, *Učinci međunarodnoga priznanja novih država*, *Nestanak države*, *Položaj hrvatskih zemalja do 1527. godine*, *Hrvatske zemlje od 1527. do 1918. godine*, *Hrvatske zemlje u kraljevini Jugoslaviji*, *Nezavisna Država Hrvatska*, *Hrvatska u Jugoslaviji od Drugoga svjetskog rata do 1990.*, *Teritorijalne promjene pri raspadu socijalističkoga sustava*, *Pokušaji konfederalnoga preustroja Jugoslavije ili njezina sporazumnog raspada*, *Hrvatska konačno postaje međunarodnopravnim subjektom*, *Zaključna*

razmatranja), sistematiziranih kroz četiri osnovne tematski različite, ali komplementarne cjeline: **I. Opći dio - Međunarodna zajednica, države i međunarodno pravo** (sadrži pet poglavlja, str. 15. - 101.); **II. Posebni dio - Hrvatske zemlje u međunarodnoj zajednici** (sadrži pet poglavlja, str. 103. - 200.); **III. dio - Rađanje Republike Hrvatske** (sadrži četiri poglavlja, str. 201. - 277.) i **IV. dio - Odabrani dokumenti** (sadrži jedanaest dokumenata, str. 279. - 379.). *Odabrana bibliografija* može se iščitati od 380-te do 383. stranice, a jednostavan pristup djelu omogućuju *kazalo imena* (str. 384. - 391.) i *stvarno kazalo* (str. 392. - 399.).

U prvome poglavlju, **Razvoj u poimanju međunarodne zajednice i njezinih dijelova** (str. 17. - 22.) autor 476. godinu naše ere, godinu propasti Zapadnoga Rimskog Carstva obilježava kao godinu od koje zapravo počinje povijest Europe od značenja za Hrvate. U pedantnoj analizi čimbenika koji sprječavaju stvaranje državne organizacije, odnosno konsolidaciju države, izdvajaju se rijetka naseljenost i teškoće u komunikaciji, a posebice feudalni ustroj društva i velika moć Crkve u svjetovnim poslovima.

Našu će znatiželju u drugom poglavlju, **Suverene države u međunarodnoj zajednici od 16. stoljeća do danas** (str. 23. - 27.), posve sigurno privući originalno zapažanje pisca o pogodnostima koje pruža državnost, *unatoč jakim tendencijama regionalnih i širih povezivanja država ili onomu što se danas naziva procesom globalizacije, tj. mondijalizacije*. Dugotrajna kulturna tradicija i duboka tradicija posebnosti nekih naroda nije bila dovoljna za izlazak tih naroda iz bezličnoga svijeta anonimnosti. Slijedi zaključak: *Tako je malo tko u svijetu osim nekih historičara do prije petnaestak godina znao za Armeniju, Gruziju, Hrvatsku, Litvu ili za Bosnu i Hercegovinu. Za narode koji su ostvarili političku neovisnost i stvorili svoju državu, iako nastalu pukom historijskom slučajnošću, poput Luksemburga, Jordana, Afganistana, Monaka, Lihtenštajna ili Singapura, svatko je znao*. Državnost je dakle, *condicio sine qua non* izlaska iz sive anonimnosti.

U trećemu poglavlju, **Nastanak i postojanje države** (str. 28. - 46.), autor se nužno bavi vršenjem prava nekog naroda na samoodređenje, kao zakonitom i priznatom načinu u stvaranju novih, suverenih i neovisnih država. Početak devedesetih godina dvadesetoga stoljeća obilježava raspad nekih višenacionalnih federacija u Istočnoj i Srednjoj Europi i ostvarenjem prava na samoodređenje naroda nastanak novih, suverenih i samostalnih država. Prisjetimo se i 1989. godine, za koju se počesto isticalo da je ta godina uistinu *annus mirabilis*. Otvaranje i rušenje berlinskoga zida, ali i presijecanje 5000 kilometara bodljikave žice, upravo na austrijsko - mađarskoj granici, bio je početak velikih promjena u Europi, ali posve sigurno i u svijetu. Sve pravne posljedice nastanka novih država na tlu bivše Jugoslavije i njezin raspad minuciozno su objašnjeni u svjetlosti Mišljenja (Badinterove) Arbitražne komisije Konferencije o bivšoj Jugoslaviji. Raspad je bio dugotrajniji proces u vremenu, i Komisija je imala prilike postaviti stanovite kriterije. Posebice valja izdvojiti pedantnu i vrlo važnu analizu prakse Arbitražne komisije o kriterijima za postojanje federalne države. Sudbina i postojanje neke države s federalnim ustrojem ovisi o volji država članica (*nisu opskrbljene međunarodnom osobnošću*) da žive zajedno. Kada dolazi do napuštanje kriterija reprezentativnosti u organima federacije, to je siguran početak njezina raspada.

Četvrto poglavlje, *Učinci međunarodnoga priznanja novih država* (str. 47. - 69.), nudi obilje podataka iz međunarodne prakse davanja i odbijanja priznanja, učinaka i forme priznanja. Autor s razlogom podsjeća da prema općem međunarodnom pravu danas na snazi, ne postoji ni dužnost priznanja, ni odgovarajuće pravo nove države na njezino priznanje. Priznanje je tek akt slobodne volje, pa se njegovo uskraćivanje i ne može smatrati kršenjem prava. U pažljivom iščitavanju teksta uočava se važno razlikovanje priznanja nove države od drugih država (individualno i kolektivno), od njezina primanja u članstvo UN-a, specijaliziranih ustanova UN-a i odnosnih regionalnih organizacija. Za međunarodnopravni ali i politički položaj nove države značajnije je njezino primanje u članstvo UN (*jer ona time na stanovit način stječe objektivnu međunarodnu osobnost*) od njezina priznanja od drugih država.

Iako se znanost međunarodnoga prava manje bavi nestankom negoli nastankom država, *nestanak države* je tema je petoga poglavlja (str. 70. - 101.). Autor to pitanje razmatra s najvećom mogućom pozornošću, uvjetno dijeleći nestanak postojećih država u dvije skupine: one koje nestaju pozivanjem na volju naroda (plebiscit, referendum, izbori) i one koje nestaju nasilnim putem (invazija, ratna okupacija, subjugacija). Poseban naglasak se daje raspravi o raspadu jugoslavenske federacije, pri čemu se analizira pristup i nalazi nepristranoga sudbenog tijela Arbitražne komisije. Početak urušavanja federacije pojedini pisci vezuju uz svibanj 1980. godinu, smrt predsjednika Tita kao vrhovnoga arbitra u njoj. Profesor Degan drži da bi, možda, bilo točnije uzeti događanja iz 1981., demonstracije studenata u Prištini, i 1988. i 1989. godine, kada je, u konačnici, dokinuta autonomija Vojvodine i Kosova. To je političku ravnotežu federacije ipak trajno narušilo.

U šestom poglavlju, *Položaj hrvatskih zemalja do 1527. godine* (str. 105. - 109.), sedmom, *Hrvatske zemlje od 1527. do 1918. godine* (str. 110. - 134.), osmom *Hrvatske zemlje u Kraljevini Jugoslaviji* (str. 135. - 158.), devetom, *Nezavisna Država Hrvatska* (str. 159. - 177.) i desetom, *Hrvatska u Jugoslaviji od Drugoga svjetskog rata do 1990.* (str. 179. - 200.) autor je imao neuobičajeno složen, težak i zahtjevan zadatak: za dugo razdoblje hrvatske povijesti sve do 1991., sa stajališta međunarodnoga prava kakvo je bilo na snazi u određenom razdoblju, pružiti neke kvalifikacije proteklih razdoblja. Prijepore i polemike priziva i sam, jer će *kvalifikacije ponegdje nužno odudarati od onoga što je uvriježeno i općenito prihvaćeno u hrvatskoj historiografiji, a napose u znanosti o povijesti hrvatske države i prava*. Autor usmjerava moguću kritiku i poziva na dijalog o sljedećim pitanjima: *je li pisac ispravno utvrdio pravila međunarodnoga prava na snazi u danom razdoblju, je li ta pravila ispravno primijenio na određene historijske događaje, te, napokon, je li obuhvatio sve relevantne događaje i je li ili nije ispravno protumačio sadržaj i domašaj akata i zbivanja o kojima se raspravlja*.

U jedanaestome poglavlju, *Teritorijalne promjene pri raspadu socijalističkoga sustava* (str. 203. - 222.), autor nudi originalna rješenja u analizi odnosa (bolje reći trajnoga sukoba) načela prava naroda na samoodređenje i načela poštovanja teritorijalne cjelovitosti država, teritorijalnoga *status quo*a. Naime, pravo na samoodređenje redovito ima za posljedicu narušenje teritorijalne cjelovitosti neke od postojećih država. Profesor Degan drži da *ostvarenje toga prava ima izgleda na uspjeh samo u okviru krupnijih međunarodnih kretanja, a rijetko kada sasvim izdvojeno od njih*. Iako načelo o samoodređenju može unijeti dinamiku u međunarodne odnose,

nepromjenjivost postojećih granica i poštovanje teritorijalne cjelovitosti svih država svijeta temeljni su preduvjet održanja međunarodnoga mira i sigurnosti.

Posebna vrijednost i intrigantnost obilježava dvanaesto poglavlje, ***Pokušaji konfederalnoga preustroja Jugoslavije ili njezina sporazumnog raspada*** (str. 223. - 238.). Valja reći, ovo je poglavlje opširna rasprava i znanstvena dijagnoza jednoga vremena u kojem je i autor kreativno sudjelovao. To je bilo vrijeme pokušaja preustroja jugoslavenske federacije u konfederaciju država. Ovdje se po prvi put u hrvatskoj znanosti tako pedantno, znanstveno i opširno analiziraju neki modeli koji *nikada nisu pretočeni u konkretne pravne akte i time nisu postali izvorom pravnih obveza država na koje su bili adresirani*, a koje valja razmotriti jer je to bilo vrijeme nesporazuma. Drži se zanimljivim opisati te nesporazume iz prošlosti jer oni mogu otkriti dio uzroka prijašnjih sukoba, kao i uzroke nekih nesporazuma do kojih još i danas dolazi. Dužnost izrade prvoga nacrtu konfederalnoga pakta zapala je upravo pisca ove rasprave. Nacrt je bio dovršen i predan koncem srpnja 1990., a model je bio rađen *s namjerom da se izbjegnu sva loša iskustva jugoslavenskoga Ustava iz 1974. i da to bude makar solidna osnova za daljnje pregovore*. Kako bi po tom modelu Beograd prestao biti jugoslavenski glavni grad, autor vrlo jednostavno pojašnjava: *da je taj model imao stvarnih izgleda da bude prihvaćen, JNA bi ostala bez domovine, a organi Konfederacije bili bi razmješteni u različitim državama članicama. Time bi i Beograd prestao biti jugoslavenski glavni grad*.

U trinaestome poglavlju, ***Hrvatska konačno postaje međunarodnopravnim subjektom*** (str. 239. - 269.), opisuje se i analizira put Hrvatske od raspisivanja referenduma o budućnosti Hrvatske (19. svibnja 1991.) do primanja u Ujedinjene narode (22. svibnja 1992.), normalizacija odnosa sa SR Jugoslavijom i položaj Republike Hrvatske u međunarodnoj zajednici. Odluka o proglašenju istinske, potpune hrvatske neovisnosti donijeta je 8. listopada 1991. Iako po svome sadržaju, ističe autor, ona podsjeća na odluku Hrvatskoga sabora od 29. listopada 1918. o raskidanju svih veza Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s Kraljevinom Ugarskom i Carevinom Austrijom bitna je razlika ipak u tome što ovoga puta Hrvatska nije bila ušla ni u kakvu novu državnu zajednicu. Rasprava trinaestoga poglavlja završava iskazanom nužnošću za ustrojem solidne pravne službe, koja će ovu ali i svaku drugu vlast moći pouzdano savjetovati o domašaju međunarodnih obveza, ali i prava, u okviru kojih smije i može voditi svoju vanjsku politiku. To bi prekinulo kontinuitet hrvatskog fenomena, prisutnog i danas, kao i u svim prijašnjim režimima, da se donositelji političkih odluka obraćaju odvjetnicima za pomoć kada je u pitanju neko njihovo nasljedno pravo ili npr. spor o privatnom posjedu. Ali kada odlučuju o pitanjima vlastite države, smatraju da im nikakva pravnička pomoć nije potrebna i da sve znaju sami.

Četrnaesto poglavlje (str. 270. - 277.) autor će označiti ***Zaključnim razmatranjima***. Tekst je, međutim, puno više od toga. To nije samo "zaključni slijed" ispisanih 270 stranica interpretacije povijesti i prava, brojnih akata i instrumenata relevantnih po međunarodno pravo. Valja nam zapravo iščitati duboke, jasne i snažne poruke koje pisac ostavlja svim budućim generacijama.

Knjiga ***Hrvatska država u međunarodnoj zajednici Razvitak njezine međunarodnopravne osobnosti tijekom povijest*** jedinstveno je znanstveno djelo, svojevrsni *novum*. Autor prikazuje hrvatsku povijest s aspekta međunarodnoga prava i širih povijesnih kretanja, osvrćući se na neke ocjene i kvalifikacije iz naše

historiografije pa i hrvatske državno pravne povijesti. Istraživačka energija oslanja se na građu koja je svježija, obilno citirana. Izlaganja su pouzdana, temeljita, argumentacija uvjerljiva. Stil je jasan, pregledan, razumljiv. Stoga je ovo štivo i čitljivo i informativno. Još jedan novi izvor respektabilnoga pisca i autoriteta pravne misli ne smije se zaobići. Kreirane su nove stranice, nove smjernice za neke nove buduće dijaloge. Širina znanstvenoga opusa autora uistinu je izuzetak koji potvrđuje načelo *Optimum rarissimum*, jer ključ svježine i novosti uvijek je bio u njegovim rukama.

Ovaj prikaz valja dovršiti na način kako je to učinio i pisac na kraju svoje, po mnogo čemu jedinstvene knjige, univerzalnom i tako snažnom porukom iz govora velečasnoga dr. Martina Luthera Kinga prije gotovo četiri desetljeća:

"Snivam da će ova nacija jednoga dana ustati i proživjeti istinsko značenje svoga vjerovanja: 'Uzimamo kao samodokazane istine da su svi ljudi stvoreni jednaki'... Snivam da će moje četvero djece jednoga dana živjeti u naciji u kojoj će ih ocjenjivati ne prema boji kože nego prema jakosti njihova karaktera... To će biti dan kada će sva Božja djeca u novome značenju moći pjevati: 'O moja domovino, slatka zemljo slobode, o tebi pjevam. Zemljo u kojoj su moji očevi umirali, zemljo od ponosa hodočasnica, sa svakoga gorskog obronka, neka sloboda odzvanja'... Kada učinimo da sloboda odzvanja, kada to učinimo iz svakoga sela i svake kolibe, iz svake države i svakoga grada, moći ćemo ubrzati dolazak dana kada će sva Božja djeca, crni ljudi i bijeli ljudi, židovi i nežidovi, protestanti i katolici, moći si stisnuti ruke i zajedno zapjevati riječi iz stare crnačke duhovne pjesme: Sloboda napokon! Sloboda napokon! Hvala Svemogućemu Bogu, sloboda napokon!"